

დაკირვის სამართლებრივი ბუნებისათვის

ტერმინი „გალმა-გამოლმა დაკირვა“ სასჯელის სახით მოცემულია კათალიკოსთა სამართლის 22-ე მუხლში. მიუხედავად ამ სასჯელთან მიმართებაში გამოთქმული არაერთი მოსაზრებისა, საბოლოო სურათის აღდგენის შესაძლებლობა ჯერ კიდევ არაა. განხილული წყაროები საშუალებას იძლევა შემდეგი დასკვნისათვის, რომ დაკირვის აღსრულება ხდებოდა ჩაქოლვის მსგავსად და გულისხმობდა ჩაქოლვას ქვა-ლორლისა და კირის (კირქვის) მეშვეობით. ამასთან დამნაშავეების დაკირვა ერთად არ შეიძლებოდა და აუცილებლად ცალ-ცალკე უნდა მომხდარიყო.

საკვანძო სიტყვები: კათალიკოსთა სამართალი, სიკვდილით დასჯა, ჩაქოლვა, დაკირვა.

დაკირვის სამართლებრივი ბუნებისათვის

ქართული სამართლის ისტორიაში თითოეული ნაკლებად შესწავლილი საკითხის წარმოჩენა და უკეთ გარკვევა დღემდე აქტუალურ და მნიშვნელოვან საკითხთა წრეს განეკუთვნება.

მოცემული სტატიის მიზანია ქართული სამართლის ისტორიაში ისეთი სასჯელის არსში გარკვევა, როგორცაა „დაკირვა“. აღნიშნულ სასჯელს წერილობით სამართლის წყაროებში მხოლოდ ერთგან, კათალიკოსთა სამართლის 22-ე მუხლში ვხვდებით. ამ საკითხთან მიმართებაში გამოთქმული მოსაზრებები გარკვეულწილად თანხვდება ერთმანეთს, თუმცა, ეს ჯერ კიდევ არ იძლევა შესაძლებლობას სრული სურათის წარმოჩენისა.

წინამდებარე ნაშრომის ფარგლებში მოხდება უკვე გამოთქმული მოსაზრებების შეჯერება, რაც მეტნაკლებად სრული სურათის აღდგენის საშუალებას მოგვცემს.

კათალიკოსთა სამართლის 22-ე მუხლის სრული შინაარსი შემდეგნაირადაა ჩამოყალიბებული:

„ვინცა ანუ დიდმან, ანუ თავადმან, ანუ აზნაურმან, ანუ გლეხმან, რძალი შეირთოს, შეჩვენებულიმც არს ლთისაგან და მისთა წმიდათაგან და შკდთა კრებათა, წმინდა მოციქულთაგან.

კაციცა და დედაკაციც გალმა-გამოლმა დაკირონ, და მკირავნი ჩუენგან დალოცვილ და კურთხეულ იყონ.“¹

მუხლის შინაარსიდან ირკვევა, რომ მიუხედავად წოდებისა (დიდებულები იქნებიან, თავადები, აზნაურები თუ გლეხები) რძალს ვინც შეირთავს შეჩვენებულია ღმერთისგან, წმინდანებისგან, შვიდი კრებისაგან² და მოციქულებისაგან. რძლის შერთვა³ ქრისტიანულ სამყაროში

* აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის პროფესორი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი.

¹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1963, 397.

² იგულისხმება შვიდი მსოფლიო საეკლესიო კრება.

³ ლევირატი – გარდაცვლილი ძმის ცოლზე ქორწინება – გავრცელებული კავშირი იყო მთელ რიგ ხალხებში. მასზე საუბარია ჯერ კიდევ ბიბლიაში. იხ. ბიბლია, მეორე რჯული, თავი 25, 5-6; იხ. *Брокгаузъ Ф. А., Ефронъ И. А. (Изд.), Энциклопедический Словарь, С.-Петербург, 1896, т. XVII (33), 436.*

უდიდეს ცოდვად⁴ მიიჩნეოდა და მსგავსი დანაშაული უხვედრობად იწოდებოდა. ის ფაქტი რომ აღნიშნული დანაშაული შემთხვევით არაა კათალიკოსთა სამართალში მოცემული, ძეგლის შესავლიდანაც კარგად ჩანს, სადაც უხვედრობა ძეგლის შედგენის მიზეზად დასახელებულ გავრცელებულ დანაშაულთა შორისაა⁵.

ისიდორე დოლიძე მიიჩნევს, რომ კათალიკოსთა სამართლის მოქმედება თანდათანობით მთელ საქართველოში გავრცელდებოდა, რადგანაც აქ მოცემული დანაშაულები (მათ შორის უხვედრობაც დ.ბ.) აღმოსავლეთ საქართველოშიც იყო გავრცელებული და ამ დანაშაულთათვის დანესებული სასჯელებიც მთელ საქართველოში გამოიყენებოდა⁶.

უკანონო ქორწინება (ნათესაობის, როგორც ქორწინების ამკრძალავი გარემოების დარღვევა) და ზოგადად აკრძალული სქესობრივი კავშირი რომ უმძიმეს დანაშაულად განიხილებოდა. ამაზე კარგ წარმოდგენას გვიქმნის ქართული ჩვეულებითი სამართლის მონაცემები⁷. გ. დავითაშვილი განიხილავს ასევე პასუხისმგებლობის საკითხს მოყვრობითი ნათესაობის პრინციპის დარღვევისათვის და ავლებს ანალოგიას კათალიკოსთა სამართლის 22-ე მუხლთანაც⁸.

მაშასადამე, ქრისტიანული კანონმდებლობითა და ჩვეულებითი სამართლით რძლის ცოლად შერთვა საქართველოში უმძიმეს დანაშაულად განიხილებოდა. მოცემული დანაშაულის სიმძიმეზე მეტყველებს ასევე ის გარემოება, რომ სასჯელად შესაძლოა სიკვდილით დასჯა ყოფილიყო გამოყენებული.

ტერმინი „დაკირვა“ ისიდორე დოლიძეს განმარტებული აქვს როგორც „ჩაკირვა, კირში ჩასმა“⁹. საინტერესოა ამ ტერმინის რუსული თარგმანის ვარიაციებიც. დიმიტრი ბაქრაძე დაკირვას თარგმნის როგორც „да залью... известкою“¹⁰, რაც პრინციპში კირის ჩასხმას უნდა გულისხმობდეს. ანალოგიურადაა გაგებული აღნიშნული ტერმინი მარინა გარიშვილისეულ თარგმანშიც „Пусть и мужчина и женщина будут залиты известью“¹¹. ტერმინი „დაკირვა“ ამ შემთხვევებში კირის ჩასხმად და ამ გზით სიკვდილით დასჯად მოიაზრება.

ქართველ მეცნიერთა მიერ იმთავითვე მიჩნეული იყო რომ „დაკირვა“ სიკვდილით დასჯას გულისხმობდა. ამასთან დაკავშირებით არაერთი მოსაზრებაა გამოთქმული. ივანე ჯავახიშვილი ამ საკითხთან მიმართებაში წერს: „აღნიშნულ მუხლშიაც სასჯელი მეტად მკაცრია დადებული („დაკირვა“), მაგრამ საუბარი რძლის შერთვაზეა, რაც სქესობრივი აღრვეის თანასწორად ითვლებოდა და ქართული ხალხური ზნე-ჩვეულებითაც სწორედ ამნაირივე ძალიან მკაცრი სასჯელი, ჩაქოლვა არსებობდა“¹². ალექსანდრე ვაჩიშვილი აღნიშნავს ასევე, რომ სიკვდილით დასჯა „მაგრამ თავისებური სახით, – „დაკირვით“ – დადგენილია იმ შემთხვევ-

⁴ გარდაცვლილი ძმის ქვრივსა და მამულს შორის მეორე ხარისხის ნათესაობაა მოყვრობაში, რაც გამორიცხავდა მათ შორის ქორწინებას.

⁵ ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, თბ., 1982 წ., 65.

⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, ტექსტები გამოსცა,

⁷ დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 547-557.

⁸ იქვე, 557.

⁹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1963, 758.

¹⁰ Сборник законов Грузинского царя Вахтанга VI, Бакрадзе Д. З. (ред.), Тифлис, 1887, 133.

¹¹ დავითაშვილი გ. (რედ.), გარიშვილი მ. (მთარგ.), კათალიკოსთა სამართალი, 2017. თარგმანი შესრულებულია საუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში 2017 წელს. აღნიშნული თარგმანი არ გამოქვეყნებულა და ხელნაწერის სახით (ელექტრონული ვერსია) მოგვანოდა მ. გარიშვილმა.

¹² ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, თბ., 1982, 65.

ისათვის, უკეთეს ვინმე შეერთო თავისი რძალი¹³. იმავე საკითხთან მიმართებაში გიორგი ნადარეიშვილი აღნიშნავს: „როგორც ვხედავთ XVI ს. საკანონმდებლო ძეგლი, როგორც სიკვდილით დასჯის სახეობა, დაკირვას იხსენიებს“¹⁴

სხვა საკანონმდებლო ძეგლებში, როგორც აღინიშნა, სასჯელის ასეთ სახეს „დაკირვას“ არ ვხვდებით, თუმცა ცნობილია, რომ უხვედრობისათვის სიკვდილით დასჯა გამოიყენებოდა ქართულ ჩვეულებით სამართალში. სწორედ ქართული ჩვეულებითი სამართლის გავლენით ხსნის ასეთი მკაცრი სასჯელის არსებობას ივ. ჯავახიშვილიც: კერძოდ, ის მიიჩნევს, რომ სიკვდილით დასჯის არსებობა რძლის ცოლად შერთვისათვის სწორედ „ხალხური ზნე ჩვეულებებისა და უფლებრივი აზროვნების გავლენა უნდა იყოს“¹⁵.

ამდენად, შეუძლებელია მოცემულ ნაშრომში დასმული საკითხის გარკვევა ქართული ჩვეულებითი სამართლის მონაცემების განხილვის გარეშე. გიორგი დავითაშვილი უკანონო ქორწინებაზე საუბრისას აღნიშნავს, რომ სასჯელის ერთ-ერთ სახედ სიკვდილით დასჯა, ჩაქოლვის სახით არსებობდა¹⁶. სხვა ნაშრომში ასევე ადასტურებს, რომ სიკვდილით დასჯა გამოიყენებოდა „ზნეობრივ სფეროში ჩადენილი დანაშაულისათვის (მაგალითად უკანონო სქესობრივი დანაშაულისათვის, უკანონო ქორწინებისათვის).“¹⁷ სწორედ ჩაქოლვას მოიაზრებს იგი სიკვდილის დასჯის სახედ კათალიკოსთა სამართალშიც „ჩაქოლვა გათვალისწინებულია კათალიკოსთა სამართლის 22-ე მუხლით, რომლის თანახმად გათვალისწინებულია ჩაქოლვა („დაკირვა“) რძლის ცოლად შერთვისათვის.“¹⁸ ქართული ჩვეულებითი სამართლის „მასალებით ჩაქოლვა“ გამოიხატება ასევე ტერმინებით „ჩაქვავება“, „ჩალორღვა“, „ჩაკირვა“ და „ამოკირვა“.¹⁹ უფრო მეტიც, ტერმინები „ჩაქოლვა“, „ჩაკირვა“ და „ამოკირვა“, როგორც გამანბილებელი სასჯელი, სწორედ ქვების სროლით გამოიხატებოდა, სასიკვდილო შედეგის დადგომის გარეშე²⁰.

შესაბამისად, დაკირვის, როგორც სასჯელის აღსრულება ხდებოდა ჩაქოლვის მსგავსად და გულისხმობდა ჩაქოლვას ქვა-ლორღისა და კირის (კირქვის) მეშვეობით. უშუალოდ კირის გამოყენების ფორმის შესახებ, სათანადო მასალების არარსებობის პირობებში, მხოლოდ ზოგადი ვარაუდის გამოთქმა თუ არის შესაძლებელი.

„დაკირვის“, როგორც სასჯელის შესახებ სრული წარმოდგენის შექმნისათვის ასევე აუცილებელია სწორად იქნეს აღქმული ტერმინი „გალმა-გამოღმა“. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა, ზოგადად რა ადგილი მოიაზრებოდა ჩაქოლვის აღსრულებისათვის. გიორგი დავითაშვილი აღნიშნავს, რომ „სამეცნიერო ლიტერატურისა და ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით, ასეთი ადგილებია: გზაჯვარედინი („გზათა შესაყარი“, „ოთხი გზის შუა“), სოფლის ცენტრი, ხიდის ყურე.“²¹ ასეთი ადგილების შერჩევას არსებითი ზოგადპრევენტიული მნიშვნელობა გააჩნდა, რათა ჩაქოლილი ყველას დაენახა და ამის შიშით ყველას შეეკავებინა

¹³ ვაჩიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ტ. I, თბ., 1946, 109.

¹⁴ ნადარეიშვილი გ., კერძო და საჯარო სასჯელები ფეოდალურ საქართველოში, „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა აღმანახი“, №14, ოქტომბერი 2000, 122.

¹⁵ ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, თბ., 1982, 65.

¹⁶ იბ. დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 547-557.

¹⁷ დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2022, 187.

¹⁸ იქვე, 191.

¹⁹ იქვე.

²⁰ იქვე, 338-339.

²¹ იქვე, 196

თავი ისეთი დანაშაულის ჩადენისაგან, რომელიც ჩაქოლვას იწვევდა.²² თუმცა, აღნიშნული მაინც არ იძლევა იმის გარკვევის საშუალებას, თუ რას ნიშნავდა „გალმა-გამოლმა“. ჩვეულებითი სამართლის მონაცემებით, „როდესაც ჩაქოლვა ხდებოდა საძრახისი სქესობრივი კავშირისათვის, შესაძლოა დამნაშავე კაცი და ქალი გზის გაღმა-გამოლმა ჩაექოლათ.“²³ მოყვანილი მაგალითი საშუალებას იძლევა დავასკვნათ, რომ ტერმინი „გალმა-გამოლმა“ სწორედაც ჩასაქოლი კაცისა და ქალის ცალ-ცალკე (და არა ერთად) ჩაქოლვას გულისხმობდა. ქრისტიანული ტრადიციით, ცოლ-ქმარი ერთად უნდა დაიკრძალოს, თუ, რა თქმა უნდა, ამის საშუალება არსებობს. უკანონო ქორწინებისათვის დასჯილთა შემთხვევაში კი ეს გამორიცხული იყო, მით უფრო, რომ „ჩაქოლილს მიწასაც არ აღირსებდნენ დასამარხად და ჩაქოლვის ადგილზე ტოვებდნენ.“²⁴ ანუ ფაქტობრივად, დაკირვის ადგილი მათ საფლავებადაც განიხილებოდა.

საბოლოო ჯამში შესაძლოა ითქვას, რომ კათალიკოსთა სამართლის 22-ე მუხლში მოცემული დანაშაული – რძლის ცოლად შერთვა – საქართველოში ზნეობის წინააღმდეგ მიმართულ უმძიმეს დანაშაულს წარმოადგენდა, რომლისთვისაც სასჯელად სიკვდილით დასჯა იყო დაწესებული. სასჯელის აღსრულება ხდებოდა ჩაქოლვის მსგავსად და გულისხმობდა ჩაქოლვას ქვა-ღორღისა და კირის (კირქვის) მეშვეობით. ამასთან, დამნაშავეების დაკირვა ერთად არ შეიძლებოდა და აუცილებლად ცალ-ცალკე უნდა მომხდარიყო.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბიბლია, მეორე რჯული, თავი 25, 5-6.
2. დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 547-557, 557.
3. დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2022, 187, 191, 196, 197, 338-339.
4. ვაჩიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ტ. I, თბ., 1946, 109.
5. ზოიძე ო., მასალები აჭარის ჩვეულებით სამართალზე, ეთნოგრაფიული რვეული, 1991, 37-38.
6. დავითაშვილი გ. (რედ.), კათალიკოსთა სამართალი, გარიშვილი მ. (მთარგ. რუსულ ენაზე), (ხელნაწერი), თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2017.
7. ნადარეიშვილი გ., კერძო და საჯარო სასჯელები ფეოდალურ საქართველოში, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა აღმანახი, №14, ოქტომბერი 2000, 122.
8. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, ტექსტები გამოცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1963, 397, 607, 758.
9. ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, თბ., 1982, 65.
10. Бакрадзе Д. З. (ред.), Сборник законов Грузинского царя Вахтанга VI, Тифлис, 1887, 133.
11. Брокгаузъ Ф. А., Ефронъ И. А. (Изд.), Энциклопедический Словарь, С.-Петербург, 1896, т. XVII (33), 436.

²² იქვე.

²³ დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2022, 197. იხ. ციტირება: ზოიძე ო., მასალები აჭარის ჩვეულებით სამართალზე, ეთნოგრაფიული რვეული, 1991, 37-38.

²⁴ დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2022, 197.